

УДК 778

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2022.spec.3>**Кушч Олександр Сергійович,**

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ORCID ID: 0000-0003-3373-0053

Researcher ID: A-3139-2017

akushch2005@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ДИЗАЙНЕРІВ ЗАСОБАМИ ФОТОГРАФІЇ ЯК СУЧАСНОГО ВИДУ МИСТЕЦТВА

Професійне мислення залежить від змісту і організації освітнього процесу у вузі, який спрямований на формування професійних якостей дизайнера, що вміщує загальні, гуманітарні, технічні, економічні, художньо-композиційні сфери освіти. Сучасна тенденція освітнього процесу вищої школи спрямована на розвиток загального професійного мислення як основної складової художньої культури особистості. Фотомистецтво розглядається як один із способів практичного освоєння мови сучасної візуальної культури, на початковому етапі навчання і фотографія як засіб і спосіб творчого самовираження художнього погляду особистості на дійсність, на процеси і явища, що протікають в суспільстві, особистісного ставлення до цих явищ і спосіб соціальної взаємодії на наступному етапі освітнього процесу у ВНЗ.

Специфічну особливість фотографії як виду мистецтва становить документальність, достовірність зображення, можливість увічнити мить. Специфіка художнього образу в фотомистецтві полягає в тому, що це образотворчий образ документального значення. Фотографія дає образ, що поєднує в собі художню виразність з достовірністю і в застиглому зображенні втілює істотний момент дійсності.

Критеріями і показниками сформованості професійного мислення фахівця-дизайнера виступають: ціннісне ставлення до проектної діяльності, професійна компетентність, креативність, рефлексія особистісно-професійного розвитку, емоційно-комунікативний критерій.

Модель професійної культури студента-дизайнера являє собою систему його соціально-психологічних, навчально-освітніх і виробничих характеристик, в якій інтегровані ціннісне ставлення до професійної діяльності дизайнера, професійні знання, теоретичні та практичні вміння та соціально-значущі якості особистості. Оптимальний спосіб навчання – це синтетичний метод навчання. Подібна система забезпечує різнобічний розвиток майбутніх талантів і досягнення нової єдності у творчості. Поряд з практичним навчанням йде навчання духовне, естетичне і соціальне розвиток студентів. Педагогічною основою концепції дизайн-освіти виступають соціальна активність творчої особистості, її здатність сприймати зміни, що відбуваються в суспільному і духовному житті.

Ключові слова: дизайн-освіта, професійне мислення, професійна культура дизайнера, фотомистецтво.

Kushch Oleksandr. FORMATION OF THE PROFESSIONAL THINKING OF STUDENTS-DESIGNERS BY MEANS OF PHOTOGRAPHY AS A MODERN FORM OF ART

The professional thinking depends on the curriculum and organization of educational process in high school. It is devoted to formation of professional qualities of a designer, which include general, humanitarian, technical, economic, and art areas of education. The current tendency of the educational process of high school is directed to the development of general professional thinking as the main component of the professional and art culture the individual. Photo art is seen as one of the ways of practical language acquisition of modern visual culture at the first stage of education. Photo is seen as a means of creative self-representation of an artistic outlook on reality, changes and phenomena undergoing in a society. It is also considered as a means of personal attitude to these phenomena and a way of social interaction on the next stage of educational process in high school.

A specific feature of photography as an art form is the documentality, authenticity of the image, and the ability to perpetuate the moment. The specific feature of an artistic image in photography is that it is a visual image of documentary significance. Photography gives an image that combines artistic expressiveness with authenticity and embodies an essential moment of reality in a frozen image.

The criteria and indicators of the professional thinking of a designer-specialist are: value attitude to project activities, professional competence, creativity, reflection of personal and professional development, emotional and communicative criteria.

The model of the professional culture of a designer student is a system of his social-psychological, educational and production characteristics, in which the value attitude to the designer's professional activity, professional knowledge, theoretical and practical skills and socially significant personality qualities are integrated. The optimal method of learning is a synthetic method of learning. Such a system ensures the versatile development of future talents and the achievement of a new unity in creativity. Along with practical training, there is spiritual training, aesthetic and social development of students. The basic pedagogical concept of design education is the social activity of the creative personality, its ability to perceive changes occurring in social and spiritual life.

Key words: design-education, professional thinking, designer professional culture, photo art.

Вступ. Перехід сучасної освіти до концепції, основним чинником якої виступає культура, виховання «людини культури», визначає орієнтири вищої освіти. Зміна стилю професійного мислення, наявність варіантів особистісно-орієнтованого підходу визначають на сьогоднішній день цілі освіти, якими стають загальнокультурний, соціально і особистісно значущий безперервний розвиток творчого потенціалу особистості, формування професійної культури. Суб'єкт діяльності (студент) ставиться в ситуацію прийняття рішення [2].

Проектна діяльність дизайнера як своєрідна соціально-виробнича система, що реалізує потреби суспільства в організації середовища життєдіяльності людини, визначена наявністю трьох основних взаємопов'язаних функціональних підсистем: проектно-виробничої, соціокультурної та навчально-освітньої (навчально-освітня підсистема це відтворення основоположних ресурсів діяльності). Таким чином, високопрофесійна суб'єктивна (проектна) діяльність дизайнера становить єдине ціле, в якому функціонують всі три підсистеми сукупної проектно-діяльності в тісному взаємозв'язку.

Сучасні дослідження підтверджують тезу про те, що формування професійного мислення є важливою психологічною умовою розвитку професійної культури особистості [15; 16]. Формування професійного мислення студента-дизайнера можна розглянути через взаємодію перерахованих вище функціональних підсистем. При цьому при розгляді впливу фотомистецтва на розвиток професійного мислення студента-дизайнера слід відзначити особливу роль підсистеми соціокультурної діяльності, яка забезпечує загальний напрям створення, репродукції і трансляції цільових установок, понять,

ідей, знань, зразків [4; 5]. У підсистемі соціокультурної діяльності студент-дизайнер є провідником існуючих і джерелом нових знань та ідей. З одного боку, все, що відтворено на фото, а також в кіно і на телебаченні, це результат творчості людини, його вибору, переваги, майстерності, смаку – тобто реальність, свідомо твориться людиною. Сприйняття світу і спосіб його відтворення – моменти нашої творчості, нашого виборчого ставлення, наших цінностей. З іншого боку, фотомистецтво, в силу властивих йому властивостей об'єктивності та документальності, стає одним з провідних інструментів пізнання, що несуть свою інформацію в символах і візуальних образах. «Кожні кілька років спостерігається зміна стилів, тем, сюжетів, символів, що, безумовно, впливає на бачення зокрема, роблячи його терпимим до різних умовностей і реальностей тієї чи іншої візуальної системи», – стверджує В.М. Розін [9, с. 200].

Розглядаючи історію розвитку фотографії як нового виду мистецтва, можна відзначити закономірну тенденцію, яка мала свій відбиток і в українському мистецтві, саме, фотографія спочатку була лише засобом передачі інформації [7]. Подібні критичні зауваження на початковому етапі свого розвитку торкнулися багатьох сучасних видів технічних мистецтв, таких як кіно, телебачення. Проблема взаємовідносини фотографії і мистецтва широко обговорювалася, при цьому відзначалися протилежні точки зору: що живопис як вид мистецтва померла, що відкриття фотографії має широке значення для науки і вельми мале – для мистецтва [8].

Художник Деларош побачив у новому явищі художні особливості та потужний художній потенціал [11]. Бодлер в 1859 році дав оцінку фотографії як справжньої документації наукових

поглядів і наукових фактів, а Рональд Барфес у своїй роботі називає фотографію досконалою і абсолютно точною аналогією фізичного об'єкта, і всяке його удосконалення або інтерпретація вторинні [12]. Як ми бачимо, вже на початковому етапі формування фотографії як виду мистецтва створюваним його засобами візуальним образам приписувалися властивості об'єктивності, достовірності, переданої дійсності. На захист об'єктивності фотомистецтва також висловлювався французький кінокритик Андре Базен, який обґрунтовував вою точку зору тим, що на шляху від об'єкта-оригіналу до репродукції стоїть не художник, а технічний інструмент: «фотографія діє на нас як явище природи, чий плід або земне походження – невід'ємна частина її краси» [13, с. 13]. Зігфрід Кракауер, розглядаючи фотографію і питання про те, що дає для візуальних властивостей образу на знімку процес механічної реєстрації подій, приходять до висновку, заснованому на спостереженні, що фотографічне зображення є продукт взаємодії фізичної реальності, залишає свій слід у вигляді оптичного образу на плівці, і таланту творця картини, його здатності відібрати сирий матеріал, надати йому форму і вміло організувати [6; 14].

Матеріали та метод. Як ми бачимо, теоретики і мистецтвознавці вже схиляються до тієї точки зору що продукт фотомистецтва – це результат взаємодії навколишнього середовища і художника, зафіксований технічними засобами. Життєві факти в фотографії майже без додаткової обробки і змін перенесені зі сфери діяльності в сферу художню, і тут особливо важливо розуміти закони побудови художнього образу, а також зберігати почуття пропорції, гармонію побудови композиції, світлотональних і кольорних відносин, але не можна не відзначити здатність фотомистецтва змінювати погляд суспільства на дійсність, дозволити по-новому сприймати її. Зазначена закономірність діє на стику інформативно-комунікативного і комунікативно-художнього значення, і саме естетичне ставлення фотохудожника до факту, що знімається, визначає кінцевий результат.

У перші роки після виникнення (період дагеротипії) фотографія не володіла ще ні

документальністю, ні інформативністю, ні свободою світлових рішень і знахідок, тобто жодної з тих особливостей, які сьогодні теорія розглядає як визначальні для фотографії. Розвиток фотографії багато в чому визначали суспільні потреби (наприклад, виникнення і розвиток газетної індустрії виявили репортажний напрямок фотографії). Слід зазначити, що новий вид технічного мистецтва розвивався не сам по собі, а багато перейняв з досвіду розвитку образотворчого мистецтва: від живопису, в першу чергу, – бачення світу «в кадрі», а також площинне зображення об'ємного простору, побудова перспективи. Про взаємозв'язок живопису і фотографії у своїх роботах Рудольф Анхрейм каже: «за своєю природою сюрреалістичний живопис ґрунтується на зорових ілюзіях, створених реальним оточенням. Тепер у живопису в особі фотографії з'явився дуже сильний суперник, оскільки фотограф, хоча йому за допомогою апарату нелегко досягти відчуття реальності об'єктів, що знімаються, досягає ефекту достовірності, недоступного живопису з моменту його виникнення» [1, с. 125]. Але в той же час, якщо уважно поглянути на структуру фотографічного зображення, то можна виявити що його зміст здебільшого представлено візуальними натяками і апроксимаціями, обриси розмиті. У картині ж кожен мазок пензля являє собою навмисні усвідомлені висловлювання художника про форму, простір, об'єм. Володіння технічними засобами (володіння фототехнікою, оволодіння майстерністю в видах мистецтва, що з'являються та ін.) виглядають більш легким завданням, ніж, наприклад, оволодіння технікою гри на музичному інструменті. Ця легкість і вводить в оману критиків фотографії як мистецтва.

Таким чином, слід розглядати фотографію як місце зустрічі фізичної реальності, з одного боку, з творчим розумом людини – з іншого, кожна з яких своїми ресурсами і можливостями сприяє досягненню остаточного успіху. Розмірковуючи про художню природу фотомистецтва, можна прийти до висновків, що, в плані пошуку і ствердження принципової схожості з традиційними видами мистецтва, фотографія –

синтетичне нововведення художньої культури ХХ століття [8]. А в плані визнання характерних особливостей фотографії, її кардинальної відмінності від традиційних видів мистецтва, фотографія – специфічне нововведення культури сучасності [11].

Про художність фототвору говорить переживання краси, гармонії, почуття насолоди, ефект особистісно-виховного впливу. Специфічну особливість фотографії як виду мистецтва становить документальність, достовірність зображення, можливість увічнити мить. Специфіка художнього образу в фотомистецтві полягає в тому, що це образотворчий образ документального значення. Фотографія дає образ, що поєднує в собі художню виразність з достовірністю і в застиглому зображенні втілює істотний момент дійсності, і одне із завдань фотографії як мистецтва – в ступені можливості абстрагуватися від природи матеріалу і безпосереднього «лобового» сприйняття заради створення художнього образу [10].

Документалізм – це властивість фотографії, яка вперше була внесена у візуальну культуру і мала сильний вплив на сучасну культуру [11]. В.М. Розін, розмірковуючи в своїх дослідженнях про природу і роль фотографії, приходять до думки, що фотографія фіксує світ, як би наближаючи його до очей людини, це своєрідний спосіб зупинити увагу на непоміченому раніше [9]. Сучасні візуальні мистецтва, такі як фотографія, кіно, телебачення, збагатили сучасну людину не тільки в плані бачення, але і в плані нових типів комунікації. Дизайн, будучи синтезом мистецтва, науки і техніки, являє собою інтегративну область знань. Визначаються і приймаються шляхи вирішення поставленого завдання функціонального, стилістичного, об'ємно-просторового, кольорово-колеристичного характеру з урахуванням історико-культурного матеріального соціального, морального і т.д. характеру.

На сучасному етапі свого розвитку дизайн як синтетичний вид мистецтва активно використовує продукт фотографії в таких своїх сферах творчості, як, наприклад, мода, реклама, графічний дизайн і поліграфія.

Тому закономірно поява в програмах навчання фахівців-дизайнерів дисциплін, що використовують засоби фотографії. Якщо на початкових етапах освітнього процесу це один із способів практичного освоєння мови сучасної візуальної культури, що стає актуальним для методик в сфері дизайн-педагогіки через подібності цілей і завдань, категорій і сфери актуального розвитку фотомистецтва та дизайну, то на подальшому рівні фотографія – засіб і спосіб творчого самовираження художнього погляду особистості на дійсність, на процеси і явища, що протікають в суспільстві, особистісного ставлення до цих явищ і способів соціальної взаємодії засобами творчості, що, безсумнівно, робить позитивний вплив на професійний розвиток майбутнього фахівця [6].

Модель професійної культури студента-дизайнера являє собою систему його соціально-психологічних, навчально-освітніх і виробничих характеристик, в якій інтегровані ціннісне ставлення до професійної діяльності дизайнера, професійні знання, теоретичні та практичні вміння та соціально-значущі якості особистості.

Результати. Критеріями і показниками сформованості професійного мислення фахівця-дизайнера виступають: ціннісне ставлення до проектної діяльності, професійна компетентність, креативність, рефлексія особистісно-професійного розвитку, емоційно-комунікативний критерій. У процесі навчання основою у формуванні професійної компетенції та професійної культури безсумнівно є проектна діяльність і проектні дисципліни. У той же час освітній процес в цілому не може залишатися осторонь від сучасних вимог соціального суспільства і загальної спрямованості процесу навчання на формування цілісної професійної особистості і розвиток її творчих якостей. Тому цілком закономірно слід приділяти увагу їх розвитку і формуванню не тільки в процесі проектної діяльності.

Практичні і теоретичні дисципліни не можуть бути відірвані один від одного; їх мета – виявити і звільнити творчі сили учня, дати йому можливість самому відчувати природу

матеріалу і зрозуміти основні закономірності побудови художнього образу. Система психологічного розвитку може проявитися тут в повній мірі. Творчі можливості різних індивідів абсолютно різні, і особистісно – орієнтований підхід абсолютно закономірний на цьому первинному (пропедевтичному) етапі навчання. Один вважає за краще виражати себе в ритмі, другий – в світло-тіні, третій – в кольорі, четвертий – в характері матеріалу, п'ятий – в звуці, шостий – в пропорціях, сьомий – в співвідношенні матеріального і абстрактного простору, восьмий – в з'єднанні чогось одного з другим, третім, четвертим і так далі [10]. Такий особистісно-орієнтований підхід ввели в педагогіку дизайну ще теоретики Баухауза. Курс фотографії може успішно знайомити студентів як з базовими композиційними поняттями (поняттям пропорції і ритму, світла і тіні, кольору) і успішно їх відпрацьовувати практично, так і з історією візуального мистецтва, естетичними та етичними особливостями різних періодів розвитку сучасного мистецтва.

Професійна культура в більшості джерел трактується як комплекс знань, умінь і навичок, оволодіння якими робить фахівця майстром своєї справи [3]. Основне завдання в процесі навчально-творчої діяльності-виробити у студентів необхідний рівень знань і умінь в області візуально-образотворчих засобів, таких як графіка, креслення, моделювання; логіко-семантичних засобів – розуміння, впевнене володіння і застосування художньої мови символіки, стилізації, семіотики; образного і логічного моделювання-евристика, інтуїція, Асоціація, аналіз, логіка; а також виховання ставлення студентів до норм обмеження проектних дій і наявним у них можливостям – естетичні запити, матеріальні ресурси суспільства, досвід, ерудиція, емпіричні знання; розвиток рівня професійної компетенції – професійні, міжпредметні знання.

Соціокультурна сфера діяльності дизайнера складається з характеристик пізнавальної, перетворювальної, ціннісно-орієнтаційної та комунікативної діяльності. Професійна культура дизайнера – це системне утворення, що представляє собою сукупність професійних

знань, теоретичних і практичних умінь і соціально значущих якостей особистості, що формуються в процесі проектно-виробничої, соціокультурної та навчально-освітньої діяльності [3, с. 158]. А. В. Асесорів висловлює думку, що формування професійної культури здійснюється в двох напрямках: розвиток професійної індивідуальності («суб'єктивізація»), тобто «матеріалізація» в суб'єкті комплексу спеціальних знань, умінь та навичок і формування особистості («професійна соціалізація»), тобто прилучення майбутнього дизайнера до соціокультурного досвіду професії і суспільства в цілому, вироблення в ньому комплексу якостей, що сприяють розвитку професійної самосвідомості, громадської і творчої активності. Таким чином, впливаючи на розвиток комунікативного, соціального і естетичного аспекту професійного мислення і підвищення їх рівня, якого нам дозволяє досягти в освітньому процесі вивчення і практичне освоєння фотомистецтва, можливо вплинути і на підвищення рівня професійної культури в цілому, що безсумнівно надає позитивні тенденції на якість професійної освіти вищої школи.

Висновки. Все вищевикладене дозволяє зробити висновок, що професійне мислення залежить від змісту та організації освітнього процесу у вузі. Педагогічними умовами формування професійного мислення майбутніх дизайнерів у процесі навчання є:

- організація цілісного педагогічного процесу і його орієнтація на розвиток структурних компонентів професійної культури фахівців-дизайнерів;
- організація освітнього процесу на основі продуктивного творчого навчання;
- формування професійних якостей дизайнера на основі поєднання загальних, гуманітарних, технічних, економічних, художньо-композиційних сфер навчання через посилення міжпредметних зв'язків.

Оптимальний спосіб навчання, який активно відстоювався ще в процесі становлення дизайн-освіти – це синтетичний метод навчання, тобто одночасного навчання учня технічним основам – з боку ремісника і формальним – з боку обдарованого художника

[10, с. 65]. Подібна система забезпечує різнобічний розвиток майбутніх талантів і досягнення нової єдності у творчості. Поряд з практичним навчанням йде навчання духовне, естетичне і соціальний розвиток студентів. Педагогічною основою концепції дизайн-освіти виступають соціальна активність творчої особистості, її

здатність сприймати зміни, що відбуваються в суспільному і духовному житті, можливість засобами мистецтва перетворювати ці враження, з чого виникає необхідність широкого підходу до навичок майстерності, потреба у вихованні повноцінного члена суспільства, самостійної і творчо мислячої особистості.

Література:

1. Анхрейм, Р. Новые очерки по психологии искусства. Москва : Прометей, 1994. 352 с.
2. Ассессоров, А. И. Роль проектно-производственной деятельности в формировании профессиональной культуры студента-дизайнера. *Успехи современного естествознания*. 2009. № 9. С. 172–173.
3. Ассессоров, А. И. Формирование профессиональной культуры студента-дизайнера. *Успехи современного естествознания*. 2009. № 5. С. 156–158.
4. Демещенко, В. Фотографічне освоєння дійсності. *Візуальність як домінанта сучасної культури* : зб. матеріалів Міждисциплінарної наук. конф., Київ, 7–8 грудня 2017 р. Київ : ІК НАМ України, 2017. С. 22–25.
5. Локтіонова, Д. А. Фотографія як джерело соціальної інформації. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. : Соціологія. 2013. Т. 225, Вип. 213. С. 21–26.
6. Міщенко, М. М. Сучасне фотомистецтво України: соціальний досвід та нові художні рішення. *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. Харків : НТУ «ХПІ». 2014. № 37(1080). С. 27–33.
7. Осадчий, В. Розвиток фотографічної справи в Кременчуці (кінець XIX – початок XX століття). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 37, том 2. С. 80–86. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-2-12>
8. Пилип'юк В. Українська художня фотографія: етапи становлення та мистецькі засади розвитку : навч. посібн. Львів : Світ, 2007. 176 с.
9. Розин, В. М. Визуальная культура и восприятие: Как человек видит и понимает мир. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 272 с.
10. Рунге, В. Ф., Сеньковский, В. В. Основы теории и методологии дизайна. Москва : МЗ Пресс, 2005. 368 с.
11. Фризо, М. Новая история фотографии / под ред. М. Фризо. Санкт-Петербург : Machina, 2008. 336 с.
12. Barthes, R. (1961) Le message photographique. *Communications*. № 1.
13. Bazin, A., Gray, H. The Ontology of the Photographic Image. *Film Quarterly* Vol.13. No 4 (Summer, 1960). Pp 4–9. Berkeley and Los Angeles : University of California Press.
14. Kracauer, S. Theory of Film. New York : Oxford University Press, 1961.
15. Kushch, O., Artemov, A. (2017). Internet as the factor of influence on the structure of linguistic identity of students of technical fields of study in comparative retrospection. *Caracteres*, Salamanca: Editorial Delirio, роč. 6, č. 2, s. 205–225. ISSN 2254-4496
16. Kushch, O. (2019). Formation of productivity of professional intelligence of students as a condition of professionalization. *Psychológia práce a organizácie 2018 – Minulosť, prítomnosť a výzvy do budúcnosti*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konané v dňoch 23. a 24. mája 2018 sa v Košiciach. Košice: UPJŠ v Košiciach. S. 266–283.

References:

1. Anhrej, R. (1994). Novye ocherki po psihologii iskusstva [New essays on the psychology of art]. Moscow : Prometej. [in Russian].
2. Asessorov, A. I. (2009). Rol' proektno-proizvodstvennoj dejatel'nosti v formirovanii professional'noj kul'tury studenta-dizajnera [The role of design and production activities in the formation of the professional culture of the student-designer]. *Uspеhi sovremennogo estestvoznaniya – Successes of modern natural science*. 9. (Pp.172–173). [in Russian].
3. Asessorov, A. I. (2009). Formirovanie professional'noj kul'tury studenta-dizajnera [Formation of the professional culture of the student-designer]. *Uspеhi sovremennogo estestvoznaniya – Successes of modern natural science*. 5. (Pp.156–158). [in Russian].

4. Demeshchenko, V. (2017) Fotohraficzne osvoiennia diisnosti [Photographic mastering of reality]. *Vizualnist yak dominantna suchasnoi kultury– Visuality as a dominant feature of modern culture: Proceedings from the materials of Interdisciplinary Sciences conference held on December 7 and 8, 2017 in Kyiv*. Kyiv : IK NAM Ukrainy. (Pp. 22–25). [in Ukrainian].
5. Loktionova, D. A. (2013) Fotohrafiia yak dzherelo sotsialnoi informatsii [Photography as a source of social information]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Ser. : Sotsiolohiia – *Scientific works of the Black Sea State University named after Peter Mohyla complex «Kyiv-Mohyla Academy»*. *Sociology series*. Vol. 225, No 213. (Pp. 21–26). [in Ukrainian].
6. Mishchenko, M. M. (2014) Suchasne fotomystetstvo Ukrainy: sotsialnyi dosvid ta novi khudozhni rishennia [Modern photo art of Ukraine: social experience and new artistic solutions]. *Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva – Actual problems of the development of Ukrainian society. Bulletin of the National Technical University «KhPI»*. Kharkiv: NTU «KhPI». No 37 (1080). (Pp. 27–33). [in Ukrainian].
7. Osadchyi, V. (2021). Rozvytok fotohrafichnoi spravy v Kremenchutsi (kinets XIX – pochatok XX stolittia) [Development of photography in Kremenchuk (end of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*. 37. Vols. 2. (Pp.80–86). [in Ukrainian].
8. Pylypiuk, V. (2007) Ukrainska khudozhnia fotohrafiia: etapy stanovlennia ta mystetski zasady rozvytku [Ukrainian Art Photography: stages of formation and artistic foundations of development]. Lviv : Svit. [in Ukrainian].
9. Rozin, V. M. (2009). Vizual'naja kul'tura i vospriiatie: Kak chelovek vidit i ponimaet mir [Visual culture and perception: How a person sees and understands the world]. Moscow : Knizhnyj dom «LIBROKOM. [in Russian].
10. Runge, V. F., Sen'kovskij, V. V. (2005). Osnovy teorii i metodologii dizajna [The basics of the theory and methodology of design]. Moscow : MZ Press. [in Russian].
11. Frizo, M. (2008). Novaja istorija fotografii [A new history of photography] M. Frizo (Ed.). Saint Petersburg : Machina. [in Russian].
12. Barthes, R. (1961). Le message photographique. *Communications*. № 1. [in English].
13. Bazin, A., Gray, H. The Ontology of the Photographic Image. *Film Quarterly* Vol.13. No 4 (Summer, 1960).(pp. 4–9). Berkeley and Los Angeles: University of California Press. [in English].
14. Kracauer, S. (1961) Theory of Film. New York : Oxford University Press. [in English].
15. Kushch, O., Artemov, A. (2017). Internet as the factor of influence on the structure of linguistic identity of students of technical fields of study in comparative retrospection. *Caracteres*, Salamanca: Editorial Delirio. 6. Vols. 2. (Pp. 205–225). [in English].
16. Kushch, O. (2019). Formation of productivity of professional intelligence of students as a condition of professionalization. *Psychológia práce a organizácie 2018 : Minulosť, prítomnosť a výzvy do budúcnosti – Psychology of work and organization 2018 : Past, present and challenges for the future: Proceedings from the international conference held on May 23 and 24, 2018 in Košice*. Košice: UPJŠ v Košiciach. (Pp. 266–283). [in English].